

مشاغل نوین مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات برای فارغ‌التحصیلان علوم اطلاعات و دانش‌شناسی در عصر حاضر

رحیم شهبازی^{۱*}، فاطمه فهیم‌نیا^۲، رضوان حکیم‌زاده^۳

تاریخ دریافت: ۹۲/۵/۸ تاریخ پذیرش: ۹۲/۹/۱۲

چکیده

هدف: هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی تأثیر فناوری‌های اطلاعات بر فرصت‌های شغلی نوین کتابداری و اطلاع‌رسانی و تحلیل محتوای آگهی‌های استخدام است.

روش: رویکرد این پژوهش کیفی و روش آن تحلیل محتواست. در نمونه‌گیری هدفمند ۲۷۶ آگهی استخدام منتشر شده در سایت کاریابی indeed (در شش ماه اول سال ۲۰۱۳) و از کشورهای کانادا و آمریکا انتخاب و تحلیل شدند.

یافته‌ها: از ۲۶۷ آگهی استخدام کتابداری مبتنی بر فناوری اطلاعات، ۹۵ پست سازمانی و شغل نوین شناسایی شد. یافته‌ها نشان داد که چهار گروه شغلی «کتابدار سیستم‌ها»، «کتابدار متاداده»، «کتابدار منابع الکترونیکی» و «کتابدار وب»، سه چهارم آگهی‌های استخدام را به خود اختصاص داده‌اند. در ۷۱ درصد از آگهی‌های استخدام نیز، داشتن مدرک کارشناسی ارشد مورد تأیید انجمن کتابداران آمریکا یا معادل آن برای استخدام لازم دانسته شده است. تحلیل سرفصل‌های دوره کارشناسی علم اطلاعات و دانش‌شناسی نشان داد، واحدهای درسی مبتنی بر فناوری اطلاعات برای تربیت کتابدار در سرفصل جدید وزارت علوم (مصوب ۱۳۸۸)، در مجموع به ارزش ۱۸ واحد (۱۴ درصد) هستند.

واژه‌های کلیدی: برنامه آموزشی، فناوری اطلاعات، کتابدار دیجیتال، کتابدار سیستم‌ها، کتابدار وب.

مقدمه

امروزه کتابداران با نظام‌های ذخیره و بازیابی تحت وب پیشرفته‌تری نسبت به گذشته در ارتباط هستند و برای رقابت و بقای حرفه مذکور ناگزیرند خود را با تحولات پیرامونی همگام کنند و فلسفه وجودی رشته را استحکام و استمرار بخشند. در مراکز اطلاع‌رسانی فعالیت‌های تکراری و روزمره کتابداری نسبت به گذشته کاهش یافته است و مسائلی از جمله سازماندهی و مدیریت مجموعه‌های الکترونیکی، مدیریت اپک، امنیت و مدیریت منابع تحت وب کتابخانه، جست‌وجو در نظام‌های پیوسته (علی‌اکبرزاده، ۱۳۷۷) حفاظت و نگهداری منابع الکترونیکی، پیاده‌سازی کتابخانه تحت وب، حقوق مؤلف در محیط دیجیتالی (منصوری و پشتونی‌زاده، ۱۳۸۶) و ... در کانون توجه قرار گرفته‌اند.

اگر کتابداری و اطلاع‌رسانی به دنبال تحکیم جایگاه خویش و افزایش اقبال عمومی است، باید ضمن بازبینی اهداف، کارکردها و برنامه‌ریزی عالمانه، آماده پذیرش تغییرات و دگرگونی‌ها و همگام شدن با تحولات پیرامون باشد و با تمام توان با رقیبان قدرتمندی (سامرز و همکاران، ۱۳۸۱) چون «علوم رایانه»، «فناوری اطلاعات» و «مدیریت دانش» به رقابت پردازد.

امروزه فرد دانش‌آموخته کتابداری که به اندازه کافی فناوری اطلاعات نداند، نخواهد توانست منزلت چندانی کسب و در یک کتابخانه امروزی کار کند، چرا که توانایی‌های او منطبق بر بازار کار نیست (عمرانی، ۱۳۹۲). به نظر می‌رسد بازار کار پرمقتضای امروزی عقد اخوت با هیچ دانش‌آموخته‌ای (حتی در رشته پزشکی) نیست است و اغلب متناسب با قاعده حد اکثر منفعت کارفرما حرکت خود را هماهنگ می‌کند. برای مثال در بازار کار ایران، بر اساس اظهار نظر معاون وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، شأن و منزلت پزشکان عمومی به دلیل کاهش مراجعات و کم‌اقبالی مردم به خدمات آنان، کاهش یافته است (درخشانی، ۱۳۹۲). به همین دلیل هنگام انتخاب رشته و از جمله انتخاب رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، افراد باید به عوامل موفقیت در بازار کار آن توجه و متناسب با آن برنامه‌ریزی کنند. در رشته علوم اطلاعات و دانش‌شناسی عوامل عمده موفقیت در بازار کار، «تعداد و تنوع فرصت‌های شغلی موجود»، «رونق اقتصادی جامعه»، «تعداد دانش‌آموختگان جویای کار»، «تعداد کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی» و «دانش و مهارت دانش‌آموختگان در پاسخگویی به نیازهای بازار کار» هستند (منصوریان، ۱۳۹۰).

عمرانی (۱۳۹۲) معتقد است بر اساس منابع موثق، در جهان امروز کتابداران دارای توانمندی فناوری اطلاعات (کتابدار / فناور اطلاعات) که دانش‌آموخته‌های «مدارس علوم اطلاعات Schoolها» هستند، در همه جای دنیا از مزیت‌های شغلی بهتری نسبت به کتابداران برخوردارند و از منزلت اجتماعی فناوری اطلاعات و از حقوقی برابر با آنها برخوردار شده‌اند. مراجعه به آگهی‌های استخدام

کتابخانه‌های آمریکایی نشان می‌دهد، حقوق کتابداری که وب‌سایت کتابخانه را مدیریت می‌کند، از حقوق فهرست‌نویس بیشتر است. اگر متولیان کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران بتوانند با شناخت واقعیات ایران و جهان و در اسرع وقت از فرصت‌هایی استفاده کنند که فناوری اطلاعات در اختیار کتابداران و کتابخانه‌ها قرار می‌دهد، جلوی تبدیل شدن این فرصت به تهدید را خواهند گرفت و همه فرصت‌های کتابداران سنتی ظرف چند سال آینده توسط کارشناسان رایانه و افرادی که به رایانه مسلط هستند، اشغال نخواهد شد. به همین دلیل ضرورت دارد با پایش مستمر واقعیات موجود آموزشی و بازار کار در ایران و جهان، به برنامه‌ریزی بهتر مسئولان و همگامی بیشتر رشته با تحولات پیرامونی و غلبه بر چالش‌های پیش‌رو کمک شود.

مسئله اساسی که در این پژوهش مطرح بوده این است که شناخت درستی از بازار کار و فرصت‌های شغلی موجود برای کتابداران دارای صلاحیت فناوری اطلاعات وجود ندارد. با دستیابی به اطلاعات مشاغل نوین برای کتابداران و شناخت بازار کار (حری و قاضی میرسعید، ۱۳۸۵) شرایط بهتر و مؤثرتری برای جهت‌دهی آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران به‌ویژه دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی فراهم می‌آید. این کار نیز به نوبه خود سبب جلوگیری از هدر رفتن سرمایه ملی (انسانی و مالی) و موفقیت بیشتر دانش‌آموخته‌های کتابداری در رقابت کاری با کارشناسان رایانه و رشته‌های مشابه خواهد بود. شایان ذکر است یافتن شغل در کشوری مثل ایران، به دلیل شرایط خاص اقتصادی و محدود بودن فرصت‌های شغلی، بسیار مشکل است. ایران در سال ۱۳۹۱، رشد اقتصادی منفی داشته است و در حال حاضر (اوایل سال ۱۳۹۲) بیش از ۳ میلیون نفر بیکار دارد. بر اساس اظهار نظر وزیر اقتصاد و دارایی ایران، در یکی دو سال آتی نیز با ورود دانشجویان در حال تحصیل، تعداد بیکاران به بیش از ۸ میلیون نفر خواهد رسید^۱. در جهان نیز وضعیت بازار کار چندان مساعد نیست و بر اساس اعلام مراکز ذی‌صلاح، بیش از ۷۵ میلیون جوان بیکار^۲ جویای کار در دنیا وجود دارد^۳.

کتابدار در نقش سنتی خود کسی تصور می‌شود که با استفاده از ابزارها و شیوه‌های گوناگون، اطلاعات را در دسترس مراجعان قرار می‌دهد (ماتوز^۴، ۲۰۰۲). ولی با ظهور فناوری اطلاعات، مشاغل نوینی در بازار کار ایجاد شده و تغییرات شایان ملاحظه‌ای در نقش سازمانی کتابداران به‌وجود آمده است (گاتزمن^۵، ۲۰۰۲). در زمینه تأثیر فناوری اطلاعات بر بازار کار کتابداری، مطالعات متعددی (بیورلی^۶، ۲۰۰۱؛ کیمپرلی و بیورلی^۷، ۱۹۹۹؛ یوآن^۸، ۱۹۹۶؛ گراهام^۹، ۲۰۰۳) با کمک تحلیل محتوای آگهی‌های استخدام انجام شده است که ضمن تأیید تأثیر فناوری اطلاعات بر مشاغل کتابداری، ضرورت مسلط شدن به فناوری‌های نوین را نیز برای موفقیت در بازار کار گوشزد می‌کند. کرونیس و هندرسون^{۱۰} (۲۰۰۲) نیز طی تحقیقی با عنوان «پست سازمانی کتابدار الکترونیک و دیجیتال» به

تحلیل محتوای آگهی‌های استخدام طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۰ پرداختند. یافته‌ها نشان داد که در این سال‌ها، در کنار نیاز به کتابدارانی با توانایی‌های سنتی، تعداد آگهی‌هایی که در عنوان آنها کلمه «دیجیتال» یا «الکترونیک» در کنار کلمه کتابدار باشد، به نحو شایان ملاحظه‌ای افزایش یافته است. چوی و راسموسن^{۱۱} (۲۰۰۹) طی تحقیقی با عنوان «مهارت‌ها و شایستگی‌های مهم برای تصدی پست سازمانی کتابدار دیجیتال کدامند؟» به تحلیل محتوای آگهی‌های استخدام طی سال‌های ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۷ پرداخت. یافته‌ها حاکی از تأیید این دیدگاه بود که در پرتو تغییرات فناورانه انجام شده در دنیا، پست سازمانی «کتابدار دیجیتال» یکی از مشاغل ضروری در کتابخانه‌های سده بیست و یکم شده است. در داخل کشور نیز مطالعه درباره وضعیت شغلی از جمله وضعیت شغلی کتابداران سابقه دارد. جست‌وجویی ساده حاکی از آن است که تحقیقات متعددی در این زمینه انجام شده که مربوط به کتابداران شاغل است و کمتر به آگهی‌های استخدام و دانش‌آموختگان جویای کار پرداخته‌اند. نفیسی‌کیا (۱۳۷۹) رضایت شغلی کتابداران کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهر تهران را بررسی کرد. یافته‌ها نشان داد کتابداران مورد مطالعه، در ارتباط با همکاران احساس رضایت می‌کنند و مدیریت کانون و کتابخانه‌های آنها در اعمال شیوه‌های مدیریتی و جلب رضایت همکاران و تشویق آنها به همکاری، عملکرد موفق داشته‌اند. کربلاآفایی (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان بررسی «وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان زن مقطع کارشناسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در بازار کار» اشتغال دانش‌آموخته‌های سال‌های ۱۳۷۶ - ۱۳۸۰ مقطع کارشناسی کتابداری دانشگاه الزهراء را بررسی کرد. یافته‌ها بیانگر آن بود که ۸۵ درصد دانش‌آموخته‌ها شاغل شده‌اند، به طوری که ۵۴ درصد از آنها به فاصله زمانی حدود یک سال بعد از اتمام دوره کارشناسی شاغل شده‌اند که حاکی از وضعیت مناسب در آن سال‌ها بوده است. بیگدلی و حمدی پور (۱۳۹۱) در بررسی پیشینه مطالعات انجام شده در حوزه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران و سایر کشورها به این نتیجه رسیدند که همه پژوهشگران و محققان، برنامه‌های آموزشی و عنوان رشته را با توجه به تغییرات فناوری‌ها و نیز عدم هماهنگی مستمر برنامه‌ها با نیازهای در حال تحول جامعه، نیازمند تغییر و بازنگری دانسته‌اند. پژوهش دیگر، مطالعه منصوریان (۱۳۹۰) با عنوان «صد شغل برای کتابداران: پست‌های سازمانی نوین در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی» است که نگارنده تا حدود زیادی از این پژوهش الهام گرفته است. منصوریان به بررسی تأثیر فناوری‌های اطلاعاتی بر بازار کار کتابداری و اطلاع‌رسانی و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید پرداخت. یافته‌ها نشان داد گسترش فناوری‌های نوین تأثیر مثبتی بر بازار کار کتابداری داشته و از این‌روی فرصت‌های تازه و نقش‌های جدیدتری را در اختیار متخصصان این رشته قرار داده است. علاوه بر این با معرفی پست‌های سازمانی جدید، مشاغل معمول و سنتی از بازار کار این حرفه حذف نشده و

همچنان در کنار عرصه‌های جدید در جریان است. منصوریان در پایان تحقیق خود پیشنهاد می‌کند که پژوهشگران علاقه‌مند برای تکمیل مطالعات وی به مطالعه آگهی‌های استخدام پردازند و شایستگی‌های مورد نیاز برای مشاغل نوین کتابداری را بررسی کنند. مقاله حاضر نیز در این زمینه و با اتخاذ رویکردی کمی و کیفی سعی می‌کند که به سؤالات پژوهش پاسخ دهد.

- در این پژوهش در نظر داریم به منظور دستیابی به اهداف پژوهش به پرسش‌های زیر پاسخ دهیم:
۱. عناوین شغلی نوین مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات برای دانش‌آموخته‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در بازار کار در شش ماه اول سال ۲۰۱۳ میلادی در کشورهای کانادا و آمریکا کدامند؟
 ۲. عناوین کلی و دسته‌بندی مشاغل نوین کتابداری مبتنی بر فناوری اطلاعات بر اساس شباهت‌های آنها به چه صورت است؟
 ۳. مدرک تحصیلی اعلام شده در آگهی‌های استخدام برای مشاغل نوین کتابداری مبتنی بر فناوری اطلاعات، به چه صورت است؟
 ۴. میانگین حقوق و مزایای پیشنهادی برای مشاغل نوین کتابداری مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات در مقایسه با مشاغل دیگر در شش ماه اول سال ۲۰۱۳ به چه میزان بوده است؟
 ۵. مؤسسات و مراکز استخدام کننده اعلام شده در آگهی‌های استخدام دانش‌آموختگان کتابداری و اطلاع‌رسانی در شش ماه اول سال ۲۰۱۳ به چه صورت است؟
 ۶. وضعیت استخدام اعلام شده برای مشاغل نوین کتابداری مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات در آگهی‌های استخدام در شش ماه اول سال ۲۰۱۳ به چه صورت بوده است؟
 ۷. واحدهای درسی مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات در برنامه‌های درسی کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی مصوب سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۸ کدامند؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و روش آن تحلیل محتواست. جامعه آماری این پژوهش، آگهی‌های استخدام منتشر شده در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی مبتنی بر فناوری اطلاعات در نیمه نخست سال ۲۰۱۳ و نیز آخرین سرفصل کارشناسی علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران است. برای شناسایی فهرست مشاغل نوین کتابداری مبتنی بر فناوری اطلاعات^{۱۲} از مطالعات و تحقیقات انجام شده در داخل (منصوریان، ۱۳۹۰) و خارج از کشور (از جمله: جوی و راسموسن، ۲۰۰۹؛ یوان، ۱۹۹۶؛ کرونیس و هندرسون، ۲۰۰۲) و همچنین سایت‌های کاریبی (از جمله: وب‌سایت انجمن کتابداری آمریکا^{۱۳}، وب‌سایت‌های سیمپلی‌هایرد^{۱۴} و مونستر^{۱۵}) کمک گرفته شد (جدول ۱). این سایت‌های کاریبی اغلب

دارای چند ویژگی عمده بودند که در انتخاب آنها تأثیر گذار بود. نخست آنکه، از زمان تأسیس علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی به عنوان یکی از رشته‌های رسمی دانشگاهی، سرعت تحولات این رشته در کشورهای محل قرارگیری سرور این سایت‌ها (آمریکا، انگلستان و استرالیا) بیشتر از دیگر نقاط دنیا بوده است (منصوریان، ۱۳۹۰)؛ دوم اینکه، این وب‌سایت‌ها از زبان انگلیسی استفاده می‌کنند که سهولت انتخاب عناوین شغلی را میسر خواهد کرد؛ دیگر اینکه، این وب‌سایت‌ها دارای اطلاعات به‌روز هستند و در مواردی مشاغل موجود در کشورهای مختلف جهان را پوشش می‌دادند، به عبارت دیگر این سایت‌ها دارای پایگاه اطلاعاتی جامعی بودند (مثل سایت Monster.com).

بعد از مرور ادبیات و بررسی سایت‌ها، ۵۰ عنوان شغلی نوین شناسایی شده به سایت کاریابی^{۱۶} indeed.com داده شد تا به صورت هفتگی آگهی‌های استخدام (از کشورهای کانادا و انگلیس) را به محقق ارسال کند. علت انتخاب سایت indeed.com به‌روز بودن اطلاعات، بالا بودن تعداد آگهی‌های استخدام، مدیریت آسان کلمات جست‌وجو، جامع بودن (پوشش مشاغل بیش از ۵۵ کشور) و قابلیت ارسال هم‌زمان نتایج مربوط به بیش از ده شغل در آن بود. شایان توضیح است که بر اساس بررسی نگارنده، سایت‌های کاریابی دیگر دارای چنین قابلیت نبودند؛ برای مثال سایت کاریابی معروف سیمپلی‌هایرد، قابلیت ذخیره و ارسال هم‌زمان بیش از ده شغل را نداشت.

روش پژوهش حاضر تحلیل محتوای^{۱۷} کیفی است که در آن ۲۷۶ آگهی استخدام (از کشورهای کانادا و انگلیس) موجود در سایت indeed.com در نیمه اول سال ۲۰۱۳ میلادی و همچنین سرفصل جدید دوره کارشناسی کتابداری بررسی شده است. نمونه‌های موجود در وب‌سایت‌های مربوط به کشورهای مورد مطالعه نیز به روش هدفمند انتخاب شده است. در این روش نمونه‌گیری، پژوهشگر معیارهای مشخصی برای انتخاب نمونه در نظر می‌گیرد و بر اساس آن به گزینش موارد مناسب اقدام می‌کند (منصوریان، ۱۳۹۰).

البته دامنه پژوهش حاضر فقط محدود به آگهی‌های دسترس‌پذیر از طریق سایت indeed.com، دارای زبان انگلیسی و محدود به کشورهای ایالات متحده آمریکا و کانادا بود و به‌یقین بسیاری از آگهی‌هایی که در منابع چاپی یا سایت‌های دیگر منعکس شده بودند، در این تحقیق بررسی نشده‌اند. برای گردآوری داده‌ها از چک‌لیست محقق ساخته و برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از نرم‌افزار آماری "SPSS 20" و آمار توصیفی استفاده شد.

در ارتباط با پرسش هفتم پژوهش نیز، محتوای سرفصل‌های دروس کارشناسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی مصوب سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۸ از حیث داشتن دروس مبتنی بر فناوری اطلاعات در آنها تحلیل شد.

مشاغل نوین مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات برای فارغ‌التحصیلان...

جدول ۱. نشانی وبسایت‌های کاربردی استفاده شده برای شناسایی مشاغل نوین کتابداری و اطلاع‌رسانی مبتنی بر فناوری اطلاعات

آدرس وبسایت و نام کشور محل فعالیت		آدرس وبسایت و نام کشور محل فعالیت	
http://www.monster.com	آمریکا	http://aallnet.org/	آمریکا
http://www.careerjet.co.uk/	انگلیس	http://jobhub2me.jobamatic.com	آمریکا
http://www.cla.ca	کانادا	http://joblist.ala.org/	آمریکا
http://www.ifla.org/ii/lists/libjobs.htm	هلند	http://jobs.libraryjournal.com/	آمریکا
http://www.indeed.com	آمریکا	http://publicboard.libgig.com/	آمریکا
http://www.jobisjob.ca/librarian/jobs	کانادا	http://simplyhired.com	آمریکا
https://www.usajobs.gov	آمریکا	http://www.alia.org.au/employment/vacancies/	استرالیا
http://www.lisjobs.com/	آمریکا	http://www.arl.org/resources/careers/	آمریکا
http://www.lisjobnet.com/	انگلیس	http://www.beyond.com	آمریکا
http://www.cilip.org.uk/jobs-careers/pages/default.aspx	انگلیس	http://www.jobisjob.co.za/	آفریقای جنوبی

جدول ۲. فهرست عناوین شغلی نوین کتابداری مبتنی بر فناوری اطلاعات

Jobs Title/Position	عنوان شغل به فارسی
Communication librarian, Data librarian, Database librarian, Digital & web services librarian, Digital archivist, Digital asset librarian, Digital collections librarian, Digital initiatives librarian, Digital librarian, Digital media librarian, Digital resources librarian, Digital services librarian, Digital system librarian, Director of library and information technology, Director of library technology, Distance services librarian, Electronic information librarian, Electronic resources librarian, Electronic resources management, Electronic services librarian, Electronic/web services librarian, Emerging technologies librarian, E-resources librarian, Global data librarian, Head of systems, university libraries, Head of web services, Information literacy librarian, Information services librarian, Information technology librarian, Information technology manager, Instructional technology librarian, Integrated technologies librarian, Library systems programmer/analyst, Media asset librarian, Media services librarian, Metadata librarian, Metadata librarian/cataloger, Online librarian, Reference and electronic resources librarian, Resource sharing specialist, Software librarian, Systems and web librarian, Systems librarian, Systems librarian/web librarian, Systems/web services librarian, Technology librarian, Web and user interface librarian, Web librarian, Web librarian/e-resources librarian, Web services librarian	کتابدار ارتباطات، کتابدار داده، کتابدار پایگاه‌اطلاعاتی، کتابدار خدمات دیجیتال و وب، آرشیویست دیجیتال، کتابدار منابع دیجیتالی، کتابدار مجموعه دیجیتال، کتابدار نوآوری‌های دیجیتال، کتابدار دیجیتال، کتابدار رسانه دیجیتال، کتابدار منابع دیجیتال، کتابدار خدمات دیجیتال، کتابدار سیستم دیجیتال، مدیر کتابخانه و فناوری اطلاعات، مدیر فناوری‌های کتابخانه، کتابدار خدمات از راه دور، کتابدار اطلاعات الکترونیکی، کتابدار منابع الکترونیکی، کتابدار خدمات وب/الکترونیکی، کتابدار فناوری‌های نوپهور، کتابدار منابع الکترونیکی، کتابدار داده جهانی، مدیر سیستم سرپرست خدمات وب، کتابدار سواد اطلاعاتی، کتابدار خدمات اطلاع‌رسانی، کتابدار فناوری اطلاعات، مدیر فناوری اطلاعات، کتابدار فناوری آموزشی، کتابدار فناوری‌های یکپارچه، تحلیلگر/برنامه‌نویس سیستم کتابخانه، کتابدار رسانه، کتابدار خدمات رسانه، کتابدار متادیتا، فهرست‌نویس/کتابدار متادیتا، کتابدار خدمات آنلاین، کتابدار مرجع و منابع الکترونیکی، متخصص اشتراک منابع، کتابدار نرم‌افزار، کتابدار سیستم‌ها و وب، کتابدار سیستم‌ها، کتابدار وب/کتابدار سیستم‌ها، کتابدار سیستم‌ها و خدمات وب، کتابدار فناوری، کتابدار رابط کاربر و وب، کتابدار وب، کتابدار منابع الکترونیکی/کتابدار وب، کتابدار خدمات وب

یافته‌ها

در این بخش، یافته‌های در ارتباط با پرسش‌های پژوهش با کمک جدول ارائه می‌شوند:
سؤال اول: عناوین شغلی نوین مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات برای دانش‌آموخته‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در بازار کار در شش ماه اول سال ۲۰۱۳ میلادی در کشورهای کانادا و آمریکا کدامند؟

بررسی جدول ۳ حاکی از آن است که در طول مدت مورد بررسی، ۲۶۷ آگهی استخدام مبتنی بر فناوری اطلاعات در سایت کاریابی مذکور منعکس شده است و ۹۵ عنوان شغلی را در برمی‌گیرد. از میان این آگهی‌ها، پست سازمانی کتابدار سیستم‌ها (Systems Librarian) با ۳۷ مورد فراوانی (۱۳/۴) در رتبه اول و مشاغل «کتابدار متادیتا»، «کتابدار منابع الکترونیکی» و «آرشیویست دیجیتال» با فراوانی ۳۶ (۱۳ درصد)، ۲۹ (۱۰/۵ درصد) و ۱۰ (۳/۶ درصد) در رتبه‌های دوم تا چهارم قرار دارند. همچنین بررسی جدول ۳ نشان می‌دهد که مشاغل ردیف‌های یک تا هشت ۵۰ درصد از آگهی‌های استخدام را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۳. عناوین شغلی نوین مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات برای دانش‌آموخته‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در بازار کار

ردیف	نام شغل	تعداد	درصد	فراوانی تجمعی
۱	Systems Librarian	۳۷	۱۳/۴	۱۳/۴
۲	Metadata Librarian	۳۶	۱۳/۰	۲۶/۴
۳	Electronic Resources Librarian	۲۹	۱۰/۵	۳۷/۰
۴	Digital Archivist	۱۰	۳/۶	۴۰/۶
۵	Digital Initiatives Librarian	۷	۲/۵	۴۳/۱
۶	Web Services Librarian	۷	۲/۵	۴۵/۷
۷	Electronic Services Librarian	۶	۲/۲	۴۷/۸
۸	Research Data Librarian	۶	۲/۲	۵۰/۰
۹	Technology Librarian	۶	۲/۲	۵۲/۲
۱۰	Digital Resources Librarian	۵	۱/۸	۵۴/۰

مشاغل نوین مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات برای فارغ‌التحصیلان...

ادامه‌ی جدول ۳

ردیف	نام شغل	تعداد	درصد	فراوانی تجمعی
۱۱	Digital Services Librarian	۵	۱/۸	۵۵/۸
۱۲	Emerging Technologies Librarian	۵	۱/۸	۵۷/۶
۱۳	Communication Librarian	۴	۱/۴	۵۹/۱
۱۴	Digital Librarian	۴	۱/۴	۶۰/۵
۱۵	Integrated Technologies Librarian	۴	۱/۴	۶۲/۰
۱۶-۲۱	۶ عنوان شغلی دیگر هر کدام با سه بار تکرار	۳	۶/۵	۶۸/۵
۲۲-۳۴	۱۳ عنوان شغلی دیگر هر کدام با دو بار تکرار	۲	۹/۴	۷۷/۹
۳۵-۹۵	۶۱ عنوان شغلی دیگر هر کدام با یک بار تکرار	۱	۲۲/۱	٪۱۰۰
	Total	۲۷۶	۱۰۰	

پرسش دوم: عناوین کلی و دسته‌بندی مشاغل نوین کتابداری مبتنی بر فناوری اطلاعات بر اساس شباهت‌های آنها به چه صورت است؟

با دسته‌بندی جدول ۳ به دوازده گروه کلی، امکان تهیه جدول ۴ فراهم شد. جدول ۴ نشان می‌دهد که گروه شغلی کتابدار سیستم‌ها (Systems Librarian)، با فراوانی ۹۳ مورد (۳۳/۷ درصد) در رتبه اول و گروه‌های شغلی «کتابدار متاداده»، «کتابدار منابع الکترونیکی» و «کتابدار وب» هر کدام به ترتیب با فراوانی ۵۱ (۱۸/۵ درصد)، ۴۰ (۱۴/۵ درصد) و ۲۰ مورد (۷/۲ درصد) در رتبه‌های دوم تا چهارم قرار دارند. این چهار گروه شغلی همچنین، با فراوانی تجمعی حدود ۷۴ درصد، به تقریب سه چهارم از آگهی‌های استخدام را به خود اختصاص داده‌اند.

در جدول ۵ نیز مشاغل نوین کتابداری و اطلاع‌رسانی بازیابی شده، بر اساس شباهت‌های آنها در هفت گروه شغلی دسته‌بندی شده‌اند که به ترتیب عبارتند از: کتابدار سیستم‌ها (۳۳/۷ درصد)، کتابدار متاداده (۲۳/۹ درصد)، کتابدار منابع الکترونیکی (۱۴/۱ درصد)، کتابدار وب (۱۰/۱ درصد)، کتابدار دیجیتال (۶/۹ درصد)، آرشیویست دیجیتال (۴/۳ درصد) و کتابدار ارتباطات (۲/۹ درصد). بررسی فراوانی تجمعی اطلاعات این جدول گویای آن است که دو گروه شغلی «کتابدار سیستم‌ها» و «کتابدار متاداده» در مجموع بیش از ۶۰ درصد بازار کار مشاغل نوین کتابداری را به خود اختصاص داده‌اند که درصد شایان توجهی به شمار می‌رود.

جدول ۴. دسته‌بندی مشاغل نوین کتابداری مبتنی بر فناوری اطلاعات بر اساس شباهت‌های آنها

ردیف	عناوین کلی	تعداد	درصد	فراوانی تجمعی
۱	Systems Librarian	۹۳	۳۳/۷	۳۳/۷
۲	Metadata Librarian	۵۱	۱۸/۵	۵۲/۲
۳	Electronic Resources Librarian	۴۰	۱۴/۵	۶۶/۷
۴	Web Librarian (Web Services Librarian)	۲۰	۷/۲	۷۳/۹
۵	Data Librarian	۱۶	۵/۸	۷۹/۷
۶	Digital Archivist	۱۲	۳/۴	۸۴/۱
۷	Digital Librarian (Digital Services Librarian)	۱۱	۴/۰	۸۸/۰
۸	Digital Initiatives Librarian	۸	۲/۹	۹۰/۹
۹	Communication Librarian	۸	۲/۹	۹۳/۸
۱۰	Web Services & E-resources Librarian	۷	۲/۵	۹۶/۴
۱۱	Emerging Technologies Librarian	۷	۲/۵	۹۸/۹
۱۲	Systems and Web Librarian	۳	۱/۱	٪۱۰۰
	Total	۲۷۶	۱۰۰	

جدول ۵. دسته‌بندی مشاغل نوین کتابداری مبتنی بر فناوری اطلاعات بر اساس شباهت‌های آنها

ردیف	عناوین کلی	تعداد	درصد	فراوانی تجمعی
۱	Systems Librarian	۱۰۴	۳۷/۷	۳۷/۷
۲	Metadata Librarian	۶۶	۲۳/۹	۶۱/۶
۳	Electronic Resources Librarian	۳۹	۱۴/۱	۷۵/۷
۴	Web Librarian (Web Services Librarian)	۲۸	۱۰/۱	۸۵/۹
۵	Digital Librarian (Digital Services Librarian)	۱۹	۶/۹	۹۲/۸
۶	Digital Archivist	۱۲	$\frac{3}{4}$	۹۷/۱
۷	Communication Librarian	۸	۹/۲	٪۱۰۰
	Total	۲۷۶	۱۰۰	

پرسش سوم: مدرک تحصیلی اعلام شده در آگهی‌های استخدام برای مشاغل نوین کتابداری مبتنی بر فناوری اطلاعات به چه صورت است؟

بررسی جدول ۶ حاکی از آن است که در بیش از نیمی از آگهی‌های استخدام کتابداری (۵۱ درصد) داشتن مدرک کارشناسی ارشد (علوم کتابداری، علوم اطلاع‌رسانی، علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی)

مشاغل نوین مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات برای فارغ‌التحصیلان...

از مراکز مورد تأیید انجمن کتابداران آمریکا برای اشتغال ضروری بوده است. همچنین بررسی فراوانی تجمعی آگهی‌های استخدام نشان می‌دهد، در ۸۷ درصد از آنها داشتن مدرک کارشناسی ارشد کتابداری یا معادل آن برای استخدام پذیرفتنی اعلام شده است. موضوع جالب توجه اینکه، تنها ۵ درصد از آگهی‌های استخدام، حداقل مدرک مورد نیاز را داشتن کارشناسی (کتابداری، رایانه و موارد مشابه) اعلام کرده‌اند.

جدول ۶. مدرک تحصیلی اعلام شده در آگهی‌های استخدام

مدرک تحصیلی	تعداد	درصد	فراوانی تجمعی
MLS or MLIS or MIS, ALA-Accredited	۱۴۱	۵۱/۱	۵۱/۱
ALA-Accredited MLIS or equivalent (experience or degree)	۵۵	۱۹/۹	۷۱/۰
Not stated	۲۲	۸/۰	۷۹/۰
MLS, MLIS or MIS	۱۹	۹/۶	۸۵/۹
MLS or equivalent	۱۴	۵/۱	۹۰/۹
Master's degree or equivalent	۱۲	۳/۴	۹۵/۳
Bachelor degree	۱۱	۴/۰	۹۹/۳
Bachelor or Master's degree	۲	۰/۷	۱۰۰/۰
Total	۲۷۶	۱۰۰	

پرسش چهارم: میانگین حقوق و مزایای پیشنهادی برای مشاغل نوین کتابداری مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات در مقایسه با مشاغل دیگر کدامند؟

بررسی جدول ۷ حاکی از آن است که میانگین حقوق پیشنهادی برای استخدام کتابداران دارای توانمندی فناوری اطلاعات به میزان ۵۷ هزار دلار در سال است. بر اساس بررسی انجام شده (Career-Cast، ۲۰۱۱) توسط مؤسسه رتبه‌بندی مشاغل (با استفاده از پنج معیار «توانایی جسمی مورد نیاز»^{۱۸}، «محیط کار»^{۱۹}، «درآمد»^{۲۰}، «چشم‌انداز شغلی»^{۲۱} و «استرس»^{۲۲})، شغل کتابداری در میان ۲۰۰ شغل دنیا، رتبه ۲۹ را داشته است و با میانگین حقوق ۵۴ هزار دلار در موقعیت به نسبت خوبی قرار دارد و از این حیث نسبت به سال ۲۰۱۰ بهبود جایگاه (رتبه ۴۶) داشته است. اما بر اساس اعلام همین سایت، متأسفانه جایگاه شغل کتابداری در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ به ترتیب به مرتبه ۶۱ و ۸۸ تنزل یافته است.

نمودار ۱ نیز، در نمایی دیگر میانگین حقوق چندین شغل را در سال ۲۰۱۳ نشان می‌دهد. بر این اساس پست سازمانی «کتابدار مرجع» که از جمله مشاغل سنتی کتابداری محسوب می‌شود، میانگین

حقوقی (۴۵ هزار دلار) داشته که کمتر از کتابدار متادیتا (۵۳ هزار دلار) و کتابدار سیستم‌ها (۷۲ هزار دلار) است. در این میان مشاغل روان‌شناسی (۸۳ هزار دلار) و مهندسی نرم‌افزار (۹۵ هزار دلار) از حقوق بیشتری نسبت به کتابداری برخوردار هستند.

جدول ۷. میانگین حقوق و مزایای پیشنهادی در آگهی‌های استخدام

تعداد آگهی‌های حاوی حقوق پیشنهادی	حداقل حقوق	حداکثر حقوق پیشنهادی	میانگین حقوق پیشنهادی
۱۴	۳۵ هزار دلار	۹۰ هزار دلار	۵۷ هزار دلار

نمودار ۱. نمایی از میانگین حقوق مشاغل مختلف (اخذ شده از بانک اطلاعاتی سایت کاریابی Indeed.com)

پرسش پنجم: مؤسسات و مراکز استخدام‌کننده اعلام شده در آگهی‌های استخدام دانش‌آموختگان کتابداری و اطلاع‌رسانی کدامند؟

بررسی جدول ۸ نشان می‌دهد که حدود ۸۰ درصد از آگهی‌های استخدام کتابداری، به کار در کتابخانه‌های دانشکده‌ای یا دانشگاهی مربوط هستند. در این میان سهم کتابخانه عمومی ۶ درصد، شرکت‌ها ۸ درصد، مؤسسات حدود ۵ درصد، و موزه‌ها کمتر از ۱ درصد بوده است.

مشاغل نوین مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات برای فارغ‌التحصیلان...

جدول ۸. نوع سازمان استفاده‌کننده اعلام‌شده در آگهی‌های استخدام

نوع سازمان	تعداد	درصد	فراوانی تجمعی
College Library or University Library	۲۲۰	۷۹/۷	۷۹/۷
Corporation	۲۲	۸/۰	۸۷/۷
Public Library	۱۷	۶/۲	۹۳/۸
Institute	۱۵	۵/۴	۹۹/۲
Museum	۱	۰/۴	۹۹/۶
Not stated	۱	۰/۴	٪ ۱۰۰
Total	۲۷۶	۱۰۰	

پرسش ششم: وضعیت تجربه کاری مورد نیاز برای مشاغل نوین کتابداری مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات در شش ماه اول سال ۲۰۱۳ به چه صورت بوده است؟
بررسی جدول ۹ نشان می‌دهد که در ۲۰۶ آگهی از مجموع ۲۷۶ آگهی استخدام، داشتن تجربه کاری ضرورت داشته است. در این میان کمترین سابقه کاری مورد نیاز، ۱ سال و بیشترین آن ۷ سال اعلام شده، به طوری که میانگین آنها حدود ۲ سال بوده است.

جدول ۹. میانگین سابقه کار قید شده در آگهی‌های استخدام کتابداری و اطلاع‌رسانی

میانگین	حداکثر سابقه کار	حداقل سابقه کار	تعداد آگهی‌های دارای نیاز به تجربه کاری از ۲۷۶ آگهی استخدام
۱/۸۷	۷ سال	یک سال	۲۰۶

پرسش هفتم: واحدهای درسی مبتنی بر فناوری‌های اطلاعات در برنامه‌های درسی کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی مصوب سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۸ کدامند؟
تحلیل محتوای برنامه درسی دوره کارشناسی کتابداری مصوب ۱۳۷۵ حاکی از آن است که علاوه بر ۲۰ واحد دروس عمومی، در مجموع ۱۱۴ واحد درسی (موضوعی، پایه، تخصصی اجباری و تخصصی اختیاری) در کمیته کتابداری وزارت علوم تصویب شده که از این تعداد، ۳۰ واحد (۲۷ درصد) دروس موضوعی غیر کتابداری، ۲۲ واحد (۱۹ درصد) دروس پایه، ۵۸ واحد (۵۱ درصد) دروس تخصصی اجباری کتابداری و ۴ واحد (۳ درصد) دروس تخصصی انتخابی کتابداری است. در برنامه مصوب سال ۱۳۸۸ نیز علاوه بر ۲۱ واحد دروس عمومی، در مجموع ۱۱۱ واحد درسی برای دوره کارشناسی کتابداری

و اطلاع‌رسانی در وزارت علوم به تصویب رسیده که از این تعداد، ۴۱ واحد (۳۷ درصد) دروس پایه، ۶۰ واحد (۵۴ درصد) دروس تخصصی اجباری و ۱۰ واحد (۹ درصد) دروس تخصصی اختیاری هستند. بررسی جدول‌های ۱۰ و ۱۱ حاکی از آن است که واحدهای درسی مبتنی بر فناوری اطلاعات برای تربیت کتابدار سیستم‌های رایانه‌ای در سرفصل قدیم (مصوب ۱۳۷۵/۶/۱۸) وزارت علوم، دروس «آشنایی با بانک‌های اطلاعاتی (۳ واحد)» و «مبانی کامپیوتر و برنامه‌نویسی» (به ارزش ۳ واحد) بودند که واحد درسی مبانی کامپیوتر در سرفصل جدید وزارت علوم (مصوب ۱۳۸۸) به مبانی علوم رایانه (به ارزش ۲ واحد) تغییر یافت. همچنین واحدهای جدید (در مجموع ۱۸ واحد یا ۱۴ درصد) مرتبط دیگری نیز با عناوین «واژه‌پردازی فارسی و لاتین»، «آشنایی با فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات» و «طراحی و مدیریت وب کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی»، «آشنایی با پایگاه‌های اطلاعاتی»، «آشنایی با نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای»، «آشنایی با اطلاعات و ارتباطات» و «سازماندهی رایانه‌ای منابع» به سرفصل جدید اضافه شدند.

جدول ۱۰. واحدهای درسی قدیم برنامه آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی مصوب وزارت علوم (۱۳۷۵/۶/۱۸) برای انتقال صلاحیت فناوری اطلاعات

ردیف	عنوان درس	تعداد واحد	نظری	عملی
۱	مبانی کامپیوتر و برنامه‌نویسی	۳	*	*
۲	آشنایی با بانک‌های اطلاعاتی	۳	*	*
	مجموع	۶ واحد		

جدول ۱۱. واحدهای درسی جدید برنامه آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی مصوب وزارت علوم (۱۳۸۸/۳/۳۱) برای انتقال صلاحیت فناوری اطلاعات

ردیف	عنوان درس	تعداد واحد	نظری	عملی
۱	مبانی علوم رایانه	۲	*	*
۲	واژه‌پردازی فارسی و لاتین	۳	*	*
۳	آشنایی با فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات	۲	*	*
۴	طراحی و مدیریت وب کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی	۲	*	*
۵	آشنایی با پایگاه‌های اطلاعاتی	۲	*	*
۶	آشنایی با نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای	۲	*	*
۷	سازماندهی رایانه‌ای منابع	۳	*	*
۸	آشنایی با اطلاعات و ارتباطات	۲	*	
	مجموع	۱۸ واحد		

بحث و نتیجه‌گیری

فرصت‌های شغلی متنوعی در اختیار دانش‌آموخته‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی قرار دارد و به نظر می‌رسد گسترش فناوری‌های نوین نه تنها تهدیدی برای جایگاه این رشته در دنیا محسوب نمی‌شود، بلکه فرصت‌های تازه‌ای را ایجاد کرده و سبب شده است تا پست‌های فراوانی با عناوین جدیدی تعریف شوند که نویدبخش گسترش فرصت‌های شغلی است. البته با معرفی پست‌های سازمانی جدید، مشاغل معمول و سنتی کتابداران حذف نشده است؛ به طوری که هنوز آگهی‌های استخدام متعددی برای این گونه مشاغل (کتابدار، فهرست‌نویس، نمایه‌ساز و کتابدار مرجع) دیده می‌شود (منصوریان، ۱۳۹۰). بدون تردید، امروزه موفقیت بیشتر در بازار کار کتابداری مستلزم مجهز شدن به شایستگی (دانش و مهارت) فناوری اطلاعات است. این موضوع سبب شد تا نگارنده تحقیق حاضر را انجام دهد و حین انجام آن به بیش از ۹۰ عنوان شغلی جدید مبتنی بر فناوری اطلاعات برخورد و طی شش ماه ۲۶۷ آگهی استخدام مرتبط را شناسایی کرد. با تحلیل بیشتر محتوای عناوین شغلی شناسایی شده، این پست‌های سازمانی بر اساس شباهت‌هایشان، در مرحله اول به ۱۲ گروه کلی و در مرحله دوم به هفت گروه کلی دسته‌بندی شدند. در این میان، گروه شغلی Systems Librarian با بیش از ۱۱۴ (۳۸ درصد) آگهی استخدام در اولویت اول و گروه‌های شغلی Electronic Resources Librarian، Metadata Librarian، Web Librarian و Digital Librarian به ترتیب با ۲۴، ۱۴، ۱۰ و ۷ درصد در جایگاه دوم تا پنجم از نظر محبوبیت در بازار کار قرار داشتند. در تأیید رو به تازید بودن مشاغل مبتنی بر فناوری اطلاعات در بازار کار، کرونیس و هندرسون (۲۰۰۲) در تحقیقی دریافتند "که طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۰، آگهی‌های استخدامی که در عناوین آنها، کلمه "دیجیتال" یا "الکترونیک" آمده باشد، روند رو به رشدی داشته‌اند.

در یافته‌های پژوهش بیان شد که در ۷۱ درصد از آگهی‌های استخدام کتابداری، داشتن مدرک کارشناسی ارشد علوم کتابداری، علوم اطلاع‌رسانی، علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی یا معادل آنها از مراکز مورد تأیید انجمن کتابداران آمریکا برای اشتغال ضروری است. در پژوهشی مشابه و تأیید این یافته، اسمیت و لینچ^{۲۲} (۱۹۹۹) دریافتند که در بیش از ۸۰ درصد آگهی‌های استخدام، داشتن مدرک تحصیلی از مراکز مورد تأیید انجمن کتابداران آمریکا ضروری است. روبینسون^{۲۳} (۱۹۹۳) نیز طی تحقیقی دریافت که در ۷۹ درصد از آگهی‌های استخدام کتابداری مورد بررسی، داشتن مدرک مورد تأیید انجمن کتابداران آمریکا ضروری است.

با بررسی وظایف انجمن کتابداری ایران توسط نگارنده، مشخص شد که عبارتی با عنوان «حفظ شأن، موقعیت، امنیت شغلی، و حقوق حرفه‌ای کتابداران ایران» که تاحدودی وظیفه نظارتی انجمن را

به ذهن متبادر می‌کند، تنها در اساسنامه (مصوب شده در مجمع عمومی انجمن در شهریور ۱۳۵۸) آمده است که با پایان عمر انجمن در سال ۱۳۶۰ این اساسنامه اجرایی نشد. اساسنامه دیگر انجمن نیز که از سوی وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری به تصویب رسید (۱۳۷۹/۵/۳۱) و هنوز هم اعتبار دارد، عبارتی مشابه عبارت مذکور که تا حدودی متضمن وظیفه نظارتی انجمن باشد، وجود ندارد، به بیان دیگر اختیار نظارت بر گروه‌های آموزشی به انجمن کتابداری ایران تفویض نشده است.^{۲۴}

یافته جالب دیگر در پژوهش حاضر این بود که، تنها ۵ درصد از آگهی‌های استخدام، حداقل مدرک مورد نیاز را کارشناسی اعلام و بقیه آنها داشتن مدرک کارشناسی ارشد یا معادل آن را شرط کرده بودند. به نظر می‌رسد در کشورهای پیشگام در آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی، گروه‌های آموزشی، بیشتر در مقاطع کارشناسی ارشد نیرو تربیت می‌کنند و بازار کار و آگهی‌های استخدام نیز نمودی از وضعیت آموزش کتابداری در این گونه کشورهاست. در تأیید این ادعا، منصوریان (۱۳۹۰) در پژوهشی که با عنوان «گرایش‌های تخصصی و بین‌رشته‌ای در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» انجام داد، دریافت که از ۶۰ نمونه مورد بررسی، تنها ۳ برنامه آموزشی در مقطع کارشناسی و ۵۷ برنامه آموزشی در مقطع کارشناسی ارشد کار خود را دنبال می‌کردند. در این زمینه، علیمحمدی (۱۳۹۲) نیز به نقل از مارسیلا و باکستر^{۲۵}، (۲۰۰۱) و ویلارد و ویلشن^{۲۶} (۲۰۰۴) می‌نویسد که همزمان با توسعه وب و آسان‌تر شدن دسترسی به اطلاعات، توجه ضرورت اجرای دوره کارشناسی علم اطلاعات دشوارتر و گرایش انجمن‌ها و نهادهای حرفه‌ای برای تمرکز بر دوره کارشناسی ارشد افزون‌تر شده است. موارد مذکور، با توصیه سال ۲۰۰۰ ایفلا مبنی بر پذیرش دانش‌آموخته‌های کارشناسی دیگر رشته‌ها در دوره ارشد علم اطلاعات (پارتریج^{۲۷}، ۲۰۱۱) سازگاری دارد (به نقل از: علیمحمدی، ۱۳۹۲).

همچنین یافته‌ها نشان داد که میانگین حقوق پیشنهادی، ۵۷ هزار دلار در سال برای استخدام کتابداران دارای توانمندی فناوری اطلاعات است که در حدود حقوق یک معلم دبیرستان در آمریکا (۵۳ هزار دلار) و بیشتر از حقوق یک آرشویست (۴۵ هزار دلار) است (دفتر آمار کار آمریکا، ۲۰۱۲). مقایسه این موضوع، با نتایج تحقیقات انجام شده در سال ۲۰۱۱ به وسیله مؤسسه رتبه‌بندی مشاغل^{۲۸} (که شغل کتابداری را در رتبه ۲۹ از میان ۲۰۰ شغل دنیا و با میانگین حقوق ۵۴ هزار دلار معرفی کرده است) حاکی از تشابه یافته‌های این دو پژوهش است. پست سازمانی «کتابدار مرجع» که از جمله مشاغل سنتی کتابداری محسوب می‌شود دارای میانگین حقوقی (۴۵ هزار دلار) کمتر از کتابدار متادیتا (۵۳ هزار دلار) و کتابدار سیستم‌ها (۷۲ هزار دلار) است و مشاغل روان‌شناسی (۸۳ هزار دلار) و مهندسی نرم‌افزار (۹۵ هزار دلار) میانگین حقوق بیشتری نسبت به کتابداری دارند. در تأیید این یافته، «انجمن ملی دانشگاه‌ها و کارفرمایان» در آمریکا طی تحقیقی به بررسی ۴۰۰ هزار نفر از دانش‌آموخته‌های رشته‌های

مختلف پرداخت و دریافت که مشاغل مهندسی نفت (۹۳ هزار دلار)، پتروشیمی (۶۸ هزار دلار) و علوم رایانه‌ای (۶۴ هزار دلار) نسبت به مشاغل دیگر در آمد بیشتری دارند (قنبرزاده، ۲۰۱۳).

یافته‌های تحقیق حاضر همچنین نشان داد که حدود ۸۰ درصد از آگهی‌های استخدام کتابداری مربوط به کتابخانه‌های دانشگاهی است. به نظر می‌رسد مدیریت مراکز دانشگاهی در غرب، دارای آزادی عمل بیشتری در جذب نیروهای انسانی کتابدار با توانایی فناوری اطلاعات هستند، اما کتابخانه‌های عمومی با ایجاد ۶ درصد فرصت شغلی و مدیریت متمرکزتر، شاید به اندازه‌ای توسعه یافته‌اند که نیاز چندانی به جذب نیروی انسانی جدید ندارند. دیگر اینکه احتمال دارد وسعت کتابخانه‌های عمومی در اندازه‌ای نیست که به استخدام نیروی انسانی (تمام وقت یا نیمه وقت) با دانش بالای فناوری اطلاعات نیاز چندانی داشته باشند.

یافته‌ها همچنین نشان داد که در ۷۵ درصد (۲۰۶ مورد) از آگهی‌های استخدام مورد بررسی، داشتن تجربه کاری ضروری دانسته شده است. به طوری که میانگین سابقه کاری مورد نیاز برای استخدام حدود ۲ سال بوده است. چوی و راسموسن (۲۰۰۹) نیز طی پژوهش مشابهی دریافتند که در ۵۶ درصد از آگهی‌های استخدام، داشتن تجربه کاری از شرایط لازم برای تصدی شغل کتابدار دیجیتال در کتابخانه‌های دانشگاهی بوده است.

یافته‌ها نشان داد که در برنامه مصوب سال ۱۳۸۸، تعداد واحدهای مبتنی بر فناوری اطلاعات از ۶ به ۱۸ واحد افزایش یافته است که اقدام ارزشمندی از طرف وزارت علوم محسوب می‌شود، اما انتظار می‌رود در بازبینی این سرفصل‌ها، به واقعیات و نیازهای بازار کار و نیز تحولات دنیای پیرامون بیشتر توجه شود. این یافته، تاحدودی در تعارض با یافته‌های پژوهش ظاهری و علایی (۱۳۹۰) بود، چرا که به اعتقاد آنها، «گویی متولیان برنامه‌ریزی کمتر به تحولات حوزه فناوری‌های نوین اطلاعات عنایت دارند». در حالی که بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، این دیدگاه تا اندازه‌ای صحیح به نظر نمی‌رسد. بیگدلی و حمدی پور (۱۳۹۱) در تأیید یافته‌های پژوهش حاضر می‌نویسند، «بعضی از تغییرات مبتنی بر فناوری اطلاعات در برنامه مصوب سال ۱۳۸۸ شاید پاسخگوی زمان حال باشند و برای گذر از این مرحله، بازنگری دوره‌ای دروس همان‌طور که در مقدمه برنامه مصوب کارشناسی کتابداری (هر پنج سال یک‌بار) بیان شده، آن را از خطر کهنگی و رکود خواهد رها کند. بیگدلی و حمدی پور (۱۳۹۱)، همچنین در تأیید یافته پژوهش حاضر دریافتند که در برنامه درسی جدید کارشناسی کتابداری (مصوب ۱۳۸۸) حدود ۲۴ واحد (۲۲ درصد) به صورت مستقیم یا غیرمستقیم با فناوری‌های اطلاعات ارتباط دارند. در ارتباط با پرسش هفتم تحقیق و تحلیل سرفصل‌ها، گوسامی و هانگ‌سینگ^{۲۹} (۲۰۱۲) طی تحقیقی دریافتند که بین برنامه آموزشی کتابداری و نیازهای بازار کار هند شکاف رو به تزایدی به چشم می‌خورد. دیانی (۱۳۹۰) نیز

طی تحقیقی دریافت که در برنامه مصوب ۱۳۸۸، دروس جدید مبتنی بر فناوری اطلاعات پنج عنوان هستند که این یافته تا حدودی با یافته پژوهش حاضر (۸ عنوان درسی) همخوانی دارد. منصوریان (۱۳۹۰) معتقد است که همزمان با تحولات در بازار کار و ظهور مشاغل نوین، باید برنامه‌های درسی بازنگری شوند و این آموزش است که باید خود را با تحولات هماهنگ کند. عمرانی (۱۳۹۲) نیز درباره ضرورت همگام شدن با تحولات جهان امروز و در دیدگاه مشابهی می‌نویسد: «اگر فرصتی را که ناشی از ظهور فناوری‌های نوین است سریعاً درنیابیم، فرصت ظرف مدت کوتاهی تبدیل به تهدید می‌شود. همه فرصت‌های کتابداران را ظرف چند سال فناوران اطلاعات اشغال خواهند کرد و به حق هم این کار را می‌کنند. در آنجا دیگر نمی‌توانیم کامنت بگذاریم که به جای کتابدار رفته‌اند رشته‌های دیگر را استخدام کرده‌اند».

پیشنهادها

با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهادهای زیر با هدف بهبود آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران ارائه می‌شوند:

۱. بازبینی در برنامه آموزشی دوره کارشناسی علم اطلاعات و دانش‌شناسی با رویکرد شایستگی فناوری اطلاعات برای پاسخگویی به نیازهای کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی سده بیست و یکم؛
۲. ایجاد گرایش‌های کارشناسی ارشد با عناوین «مدیریت شبکه‌های رایانه‌ای»، «سازماندهی منابع دیجیتال» و «طراحی وب‌سایت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی»؛
۳. مقایسه مهارت‌های مورد نیاز برای تصدی پست‌های سازمانی نوین کتابداری با سرفصل‌های فعلی کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور؛
۴. تحلیلی عمیق‌تر از مهارت‌های مورد نیاز برای هر یک از مشاغل معرفی شده در مقاله حاضر؛
۵. انجام پژوهشی درباره ضرورت یا عدم ضرورت ادامه ارائه دوره کارشناسی در ایران و
۶. بررسی بازار کار رشته علوم اطلاعات در ایران و مقایسه آن با سایر کشورها.

پی‌نوشت

۱. اولین گزارش وزیر اقتصاد از واقعیت اوضاع اقتصادی کشور: رشد اقتصادی نزدیک صفر / ۸.۵ میلیون نفر جویای کار (سایت خبری عصر ایران، ۳ شهریور ۱۳۹۲، کد خبر: ۲۹۲۵۹۴)
۲. جدیدترین گزارش مرکز آمار ایران درباره نرخ بیکاری (سایت خبری الف، ۲۵ فروردین ۱۳۹۲، کد خبر: ۱۸۴۳۷۵)

۳. تعداد بیکاران جهان چقدر است؟ (به نقل از اکونومیست، در سایت خبری فرارو، ۱۱ اردیبهشت ۱۳۹۲، کد خبر: ۱۴۸۲۸۲)

4. Matthews, 2002
5. Gottesman, 2002
6. Beverly, 2001
7. Kimberley & Beverly, 1999
8. Yuan, 1996
9. Graham, 2003
10. Croneis & Henderson, 2002
11. Choi & Rasmussen, 2009

۱۲. یعنی شغلی که موفقیت در آن منوط به داشتن دانش و مهارت بالایی کتابداری و فناوری اطلاعات است.

13. joblist.ala.org
14. simplyhired.com
15. monster.com

۱۶. این سایت یکی از چندین سایت بزرگ کاریابی در دنیاست و هر ماه (اواسط ۲۰۱۳) بیش از صد میلیون نفر بازدیدکننده دارد و مشاغل موجود در بیش از پنجاه کشور پیشرفته دنیا را پوشش می‌دهد (en.wikipedia.org).

۱۷. تحلیل محتوا که اساساً تحلیلی نظام‌مند است که برای درک چگونگی بسامد واژه‌ها، عبارات و مفاهیم کتاب‌ها، فیلم‌ها و دیگر انواع مواد استفاده می‌شود (کومار، ۱۳۸۸).

18. Physical Demands
19. Work Environment
20. Income
21. Outlook
22. Smith & Lynch, 1999
23. Robinson, 1993
24. ilisa.ir
25. Marcella & Baxter, 2001
26. Willard & Wilson, 2004
27. Partridge et al, 2011
28. <http://www.careercast.com/jobs-rated/2011-ranking-200-jobs-best-worst>
http://online.wsj.com/public/resources/documents/st_BESTJOBS2010_20100105.html
29. Goswami & Hangsing, 2012

منابع

۱. بیگدلی، زاهد؛ حمدی‌پور، افشین (۱۳۹۱). تحلیل محتوایی برنامه آموزشی دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی مصوب سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۸. پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات، ۷۲: ۲۸۳-۳۰۵.
۲. حرّی، عباس؛ قاضی میرسعید، سیدجواد (۱۳۸۶). تأثیر عوامل درونی بر نگرش کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی کشور نسبت به جایگاه آنان در آینده حرفه. فصلنامه مدیریت سلامت، ۱۰(۳۰): ۵۱-۵۸.
۳. درخشانی، فاطمه (۱۳۹۲). تنزل شأن پزشکان عمومی در ایران. مصاحبه با خبرگزاری فارس در ۹۲/۰۵/۲۶، تاریخ بازدید=۹۲/۰۶/۲۷، قابل دسترس در www.farsnews.com/newstext.php?nn=13920526000036.
۴. دیبانی، محمدحسین (۱۳۹۰). چالش‌های اجرای برنامه درسی جدید دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی. کتاب ماه (کلیات)، ۱۴(۹): ۲۰-۲۷.
۵. سامرز، رون و دیگران (۱۳۸۱). علم اطلاع‌رسانی در سال ۲۰۱۰: دیدگاه دانشگاه لاف برو. ترجمه علیرضا بهمن آبادی. در گزیده مقالات مبانی تاریخیچه و فلسفه علم اطلاع‌رسانی، به کوشش علیرضا بهمن آبادی. تهران: کتابخانه ملی ایران.
۶. طاهری، سیدمهدی؛ علایی، محمد (۱۳۹۰). بررسی تطبیقی گرایش‌های رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در کشورهای انگلستان، کانادا و آمریکا با ایران: با تأکید بر تأثیر آنها بر میزان تولید علم در عرصه بین‌المللی. فصلنامه دانش‌شناسی (علوم کتابداری، اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات)، ۵(۱۶): ۸۲-۹۶.
۷. علی‌اکبرزاده، هیلان (۱۳۷۷). کتابداران قرن بیست و یکم. فصلنامه کتاب، ۸(۱): ۹۸-۱۰۵.
۸. علیمحمدی، داریوش (۱۳۹۲). انحلال لیسانس علم اطلاعات، در یادنامه دکتر عباس حرّی (مجموعه مقالات). تهران: انجمن کتابداری ایران (زیر چاپ).
۹. عمرانی، سیدابراهیم (۱۳۹۲). ما گلایی هستیم، خیلی هم خوشمزه‌ایم؛ در باب منزلت اجتماعی حرفه کتابداری و موانع آن (سخن هفته، شماره ۱۴۲). خبرگزاری لیزنا، ۱۴ مرداد.
۱۰. قنبرزاده، مریم (۸ می ۲۰۱۳). فارغ‌التحصیلان کدام رشته‌ها پولدارتر می‌شوند؟ خبرگزاری بی‌بی‌سی (bbcpersian.co.uk/persian).
۱۱. کربلاآقایی کامران، معصومه (۱۳۸۷). وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان زن مقطع کارشناسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال‌های رکود جذب فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌ها در بازار کار. فصلنامه کتاب، ۷۶: ۷۳-۹۰.

۱۲. کومار، کریشان (۱۳۸۸). روش‌های پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی، ترجمه فاطمه رهادوست. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
۱۳. منصوری، علی؛ پشتوتنی‌زاده، میترا (۱۳۸۶). آموزش ضمن خدمت برای کتابداران عصر نوین. فصلنامه کتاب، ۱۸(۲): ۱۳ - ۲۴.
۱۴. منصوریان، یزدان (۱۳۹۰). صد شغل برای کتابداران: پست‌های سازمانی نوین در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی. مجله مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۸۷: ۸۸ - ۱۰۳.
۱۵. منصوریان، یزدان (۱۳۹۰). گرایش‌های تخصصی و بین‌رشته‌ای در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی. کتاب ماه (کلیات)، ۱۴(۹): ۵۸ - ۶۳.
۱۶. نفیسی‌کیا، خسرو (۱۳۷۹). بررسی میزان رضایت شغلی کتابداران کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران.
17. Beverly P. L. (2001). The changing nature of work in academic libraries. *College & Research Libraries*, 62(5): 407-420.
18. Choi, Y. & Rasmussen, E. (2009). What qualifications and skills are important for digital librarian positions in academic libraries? A job advertisement analysis. *The Journal of Academic Librarianship*, 35(5): 457-467.
19. Croneis, K. S. & Henderson, P. (2002). Electronic and digital librarian positions: A content analysis of announcements from 1990 through 2000. *The Journal of Academic Librarianship*, 28(4): 232-237.
20. Goswami, B. & Hangsing, P. (2012). Relevance of the rising job market for LIS professionals versus competencies needed with reference to Indian context. *Trends in Information Management*, 8(2), 54-74
21. Gottesman, L. (2002). Digital reference: Bringing the reference desk to cyberspace. *Library of Congress Information Bulletin*, 61(3-4): 56-59.
22. Graham, K. (2003). When the library becomes the largest computer lab on campus: Supporting productivity software in an academic environment. *College & Research Libraries News*, 64(7): 462-464.
23. Kimberley R. & Beverly P. L. (1999). The changing nature of work in academic libraries, in racing toward tomorrow: *Proceedings of the Ninth National Conference of the Association of College and Research Libraries*, Chicago, IL, April 8-11, ed. H. A. Thompson (Chicago: Association of College and Research

- Libraries, 1999), 264-270, retrieved from <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlevents/lynch99.pdf>,
24. Matthews, J. R. (2002). *The bottom line: Determining and communicating the value of the special library*. Westport, CT: Libraries Unlimited.
25. Robinson, W. C. (1993). Academic library collection development and management positions: announcements in *college & research libraries* news from 1980 through 1991. *Library Resources & Technical Services*, 37: 134-146.
26. Smith, K. R. & Lynch, B. P. (1999). The changing nature of work in academic libraries, *ACRL Ninth National Conference*, April 8-11, Detroit, Michigan.
27. Yuan, Z. (1996). Analysis of trends in demand for computer-related skills for academic librarians from 1974 to 1994. *College & Research Libraries*, 57: 259-272.

